

Katarzyna Dyjach

Struktura gospodarcza w polskich regionach i tendencje zmian

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H, Oeconomia 43,
135-148

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KATARZYNA DYJACH

Struktura gospodarcza w polskich regionach i tendencje zmian

Economic structure in the Polish regions and tendencies of changes

Abstrakt: W artykule przedstawiono związek struktur gospodarczych polskich regionów z procesami ich rozwoju. Określono, czym jest struktura gospodarcza i jak można ją mierzyć oraz przedstawiono czynniki warunkujące zmiany w strukturach gospodarczych regionów w Polsce. Wykazano także, iż odpowiednie kształtowanie się struktur gospodarczych, głównie w przekroju branżowym, stanowi ważną determinantę sukcesu bądź porażki regionu działającego w warunkach zmian i nasilającej się konkurencji.

WSTĘP
Introduction

Rozwój cywilizacyjny w dobie postępujących procesów globalizacji i regionalizacji wymaga w przypadku Polski rekonstrukcji struktury gospodarczej. Niekorzystny jej kształt znacznie odbiega od większości krajów rozwiniętych gospodarczo. Jak dowodzi w swojej analizie M. Cyrek¹, „przy niezmiennych tendencjach przekształceń strukturalnych w 2010–2011 r. struktura pracujących w polskiej gospodarce przyjmie kształt modeli krajów UE 15 z 2003 r.”. Pokonanie tego dystansu wymaga zdecydowanych działań polityki krajowej i re-

¹ Analiza dotyczyła procesu zmian trójsektorowej struktury pracujących oraz procesów konwergencji pomiędzy gospodarką polską i gospodarkami rozwiniętych państw UE. Por. M. Cyrek, *Procesy upodabniania się struktur gospodarczych Polski i wybranych krajów Unii Europejskiej*, [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, z. 8: *Problemy globalizacji i regionalizacji*, cz. 1, pod red. M. G. Woźniak, Wydawnictwo Mitel, Rzeszów 2006, s. 281–292.

gionalnej w zakresie zmian strukturalnych, tworzenia i realizowania całościowych programów przekształceń, podnoszących konkurencyjność i efektywność polskiej gospodarki.

Celem rozważań zawartych w artykule jest ocena wpływu struktur gospodarczych regionów w Polsce na procesy ich rozwoju. Punktem wyjścia w analizie stał się związek struktur gospodarczych regionów z ich rozwojem. W dalszej części dokonano analizy i oceny struktury gospodarczej polskich regionów. Natomiast w końcowej części rozważań skoncentrowano uwagę na wybranych czynnikach zmian w strukturach gospodarczych regionów w warunkach gospodarki rynkowej.

STRUKTURA GOSPODARCZA REGIONÓW A ICH ROZWÓJ Economic structure of regions and their development

Struktura gospodarcza regionu stanowi pewien obraz podziału gospodarki regionalnej na jej główne elementy, odzwierciedlające stan i trendy podziału pracy.² Ukazuje relacje i proporcje pomiędzy wyszczególnionymi elementami gospodarki. Struktura gospodarcza regionu stanowi więc specyficzny dla danej gospodarki regionalnej sposób jej tworzenia. Znajduje to odzwierciedlenie w istnieniu na jego obszarze charakterystycznych więzi gospodarczych. Istotne znaczenie ma przy tym rozpatrywanie struktury gospodarczej w przekroju branżowym, a w szczególności udziału w tej strukturze poszczególnych sektorów gospodarki, tj. rolniczego, przemysłowego i usługowego.

Charakter i zmiany, jakie zachodzą w strukturach gospodarczych regionów, determinują ich możliwości rozwojowe, pobudzając je do wzrostu bądź przeciwnie, prowadząc do marginalizacji w przestrzeni społeczno-ekonomicznej kraju czy szerzej – świata. Dynamika, kierunek oraz przebieg procesu rozwoju regionu jest wyznaczany przez wiele czynników, które odmiennie wpływają na zjawiska w nim występujące, prowadząc do zmian strukturalnych w różnych kierunkach. W ramach podziału czynników sprawczych rozwoju regionalnego można wyróżnić³:

- czynniki tradycyjne (ilościowe),
- czynniki nowoczesne (jakościowe).

Do czynników ilościowych można zaliczyć przyrost zatrudnienia oraz przyrost majątku. Wpływają one na wykorzystanie trzeciego czynnika ilościowego,

² K. Turowski, *Unowocześnienie struktury gospodarczej, jako czynnik wzrostu produktywności w polskiej gospodarce*, [w:] *Problemy gospodarowania w dobie globalizacji – materiały konferencyjne*, pod red. M. Kunasz, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2006, s. 145.

³ B. Winiarski, *Polityka regionalna*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1976, s. 226–228.

jakim są zasoby naturalne. Do czynników jakościowych natomiast zalicza się postęp w nauce, organizacji i technice. Postęp ten warunkuje jednocześnie efektywność ekonomiczną oraz wydajność czynników tradycyjnych.

Doświadczenia okresu transformacji, a w szczególności obserwacja i analiza procesów społeczno-gospodarczych zachodzących pod wpływem megatrendów cywilizacyjnych⁴ przyczyniły się do zmiany orientacji polityki regionalnej w zakresie rozwoju regionalnego. Dokonująca się obecnie zmiana paradygmatu rozwojowego wiąże się z przejściem od gospodarki industrialnej do gospodarki opartej na wiedzy. Ten punkt zwrotny w regionalistyce można utożsamiać z ogólnymi zmianami, jakie zaszły we współczesnych społeczeństwach. Można do nich zaliczyć⁵: globalizację, przejście od fordowskiego do postfordowskiego systemu produkcji, zmiany społeczno-demograficzne (m.in. starzenie się społeczeństw, migracje kulturowe, zmiana modelu rodziny), przejście od społeczeństwa industrialnego do społeczeństwa informacyjnego itd.

W wyniku przejścia do nowego modelu rozwoju nastąpiło zerwanie z fordowskim systemem produkcji.⁶ Pociągnęło to za sobą marginalizację znaczenia zasobów produkcyjnych w postaci surowców, siły roboczej, kapitału czy wyposażenia technicznego, czyli tradycyjnych czynników rozwoju na rzecz strategicznego czynnika wytwórczego, jakim stała się wiedza. W konsekwencji zmniejszeniu uległy korzyści związane z wielkością produkcji, czyli korzyści skali na rzecz dywersyfikacji, oraz nastąpiła zmiana prymatu jakości nad ilością. Wyrównywanie szans rozwojowych regionów w starym modelu rozwoju w konsekwencji miało doprowadzić do zrównoważonego wzrostu całej gospodarki narodowej. Ogniwem pośredniczącym pomiędzy gospodarką narodową a regionami w alokacji czynników wzrostu był „działowo-gałęziowy układ gospodarki narodowej”⁷, czyli właśnie struktura gospodarcza. Podstawę prowadzenia skutecznej i efektywnej polityki regionalnej stanowiło prawidłowe rozpoznanie współzależności pomiędzy układem regionalnym a strukturą gospodarczą. Dopasowanie czynników wzrostu do indywidualnej sytuacji, warunków oraz potrzeb regionów powinno być optymalne. Takie podejście stwarzało bowiem szansę na wykorzystanie wszystkich zasobów kraju. Polityka regionalna zakładała kojarzenie efektów dla gospodarki narodowej z efektami dla poszczególnych regionów, z nadrzędnością tych pierwszych.

⁴ Pojęcie to odnosi się do procesów globalizacji i regionalizacji, które współcześnie kształtują globalną i regionalną rzeczywistość społeczno-gospodarczą. Por. J. Naisbitt, *Megatrendy. Dziesięć nowych kierunków zmieniających nasze życie*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 1997.

⁵ J. Hausner, *Modele polityki regionalnej w Polsce*, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych UW, „Studia Regionalne i Lokalne” 2001, nr 1, s. 5.

⁶ Id., *Postfordowski paradygmat przemysłowy*, „Gospodarka Narodowa” 1994, nr 4, s. 8–13.

⁷ B. Winiarski, *op. cit.*, s. 225.

Zrozumiałe jest, że traktowanie regionów jako jedynie „nośników czynników wzrostu gospodarki narodowej”⁸ oraz ukierunkowanie polityki regionalnej na synchronizowanie ich użycia w konkretnych regionach i w danym czasie nie znalazło odzwierciedlenia w ramach gospodarki rynkowej. Miejsce działań skierowanych na wyrównywanie poziomu rozwoju, w nowym modelu, zajęły dążenia polityki regionalnej służące wzmocnieniu konkurencyjności regionów. Ten nowy model polityki regionalnej ujmuje region jako quasi-firmę, w odróżnieniu od klasycznej doktryny rozwoju regionalnego, gdzie region był postrzegany jako quasi-państwo.⁹ Współczesne regiony pełnią rolę jednostek przedsiębiorczych, których głównym zadaniem jest kształtowanie odpowiedniego klimatu dla biznesu i przyciągnięcie nowych inwestorów.¹⁰ W konsekwencji ukształtowania się nowego modelu rozwoju zmienił się bowiem charakter konkurencji. W ślad za globalizacją podąża narastająca konkurencja „każdego z każdym”, związana z rozszerzaniem zakresu wymiany handlowej. Nie obejmuje ona już tylko firm, ale także układy terytorialne, tj. całe państwa, poszczególne regiony, miasta czy gminy.¹¹ Rywalizują one o nowy kapitał, dzięki któremu powstaną nowe miejsca pracy. Konkuruje także o nowych pracowników z wysokimi kwalifikacjami, o zaawansowane technologie itp. Nowoczesne podejście do rozwoju regionalnego wskazuje na konieczność umacniania konkurencyjności regionów.¹² Należy przy tym dodać, iż czasami błędnie interpretuje się wzmocnienie konkurencyjności regionów, jako skupienie się na regionach już silnych gospodarczo, w literaturze nazywanych lokomotywami rozwoju. Oznacza to zaniechanie działań na rzecz wsparcia regionów najsłabszych. Zasada wzmocnienia konkurencyjności odnosi się do wszystkich regionów. Regiony zarówno silne jak i słabe muszą zabiegać o wzmocnienie swojej konkurencyjności w wymiarze krajowym i międzynarodowym, jest to bowiem warunek ich rozwoju.¹³

Specyfika struktury gospodarczej polskich regionów została ukształtowana przez historię, zwłaszcza z okresu PRL. Forsowna industrializacja kraju, która miała na celu aktywizację przemysłową regionów, zwłaszcza tych słabych (z reguły rolniczych), odcisnęła swoje piętno na ukształtowaniu się regionalnych struktur gospodarczych, które w nowych warunkach gospodarowania, tj. otwartej gospodarki, nie znalazły uzasadnienia. Po tym okresie regiony silne kojarzyły się wyłącznie z przemysłem wydobywczym i towarzyszącymi mu branżami, nato-

⁸ *Ibidem*.

⁹ A. Kukliński, *O nowym modelu polityki regionalnej*, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych UW, „Studia Regionalne i Lokalne” 2003, nr 4, s. 9.

¹⁰ G. Gorzelak, B. Jałowiecki, *Konkurencyjność regionów*, *loc. cit.* 2000, nr 1, s. 16.

¹¹ *Ibid.*, s. 8.

¹² J. Hausner, *Modele polityki regionalnej...*, s. 7.

¹³ *Ibidem*.

miast regiony słabe identyfikowano z tradycyjnym rolnictwem. Zmiany systemowo-ustrojowe, jakie zaszły w polskiej gospodarce po roku 1989, obejmowały nie tylko zmianę modelu gospodarczego, związanego z przejściem do gospodarki rynkowej, ale jednocześnie nastąpiło zderzenie polskich regionów ze zjawiskami, które pojawiły się wraz z procesami globalizacji. Ujawniły się wówczas nowe czynniki rozwoju regionów, zwane jakościowymi. Umocnienie ich pozycji jako zasadniczych determinant rozwoju i zmian w strukturach gospodarczych regionów przypieczętowało dodatkowo wstąpienie Polski do struktur Unii Europejskiej.

OCENA STRUKTURY GOSPODARCZEJ W POLSKICH REGIONACH PRZY ZASTOSOWANIU WYBRANYCH MIERNIKÓW

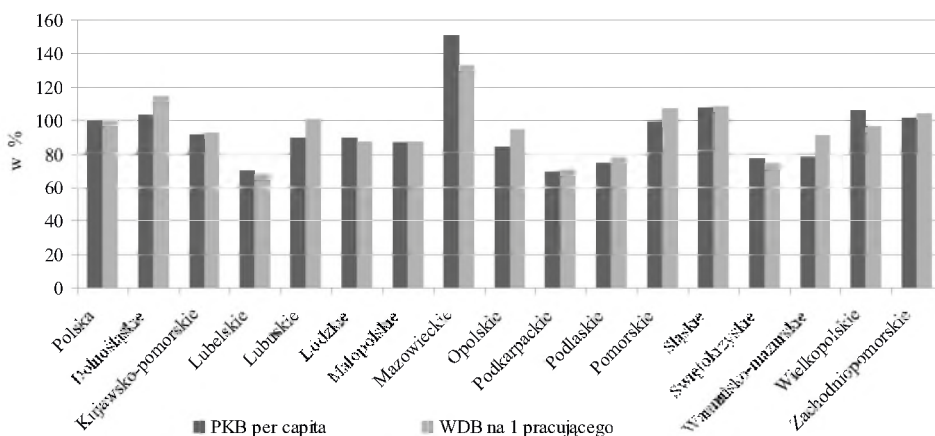
Economic structure assessment in the Polish regions with the application of selected measure

Literatura przedmiotu bogata jest w liczne przykłady mierników pozwalających na ocenę struktury gospodarczej w regionach. Ich struktury gospodarcze można badać przy zastosowaniu wskaźnika produktu narodowego brutto (PKB) w przeliczeniu na 1 mieszkańca w relacji do wskaźnika wydajności pracy, który odnosi wartość dodaną brutto, w tym przypadku w ujęciu regionalnym, do liczby pracujących na obszarze danego regionu.¹⁴ Pomiedzy wydajnością pracy a PKB na 1 mieszkańca (informującym o poziomie rozwoju gospodarczego analizowanego regionu) zachodzi związek przejawiający się wysokim poziomem wydajności pracy (przewyższającym przeciętną wartość dla kraju) dla regionów (województw) o również wysokim poziomie rozwoju gospodarczego i odwrotnie.¹⁵ Dane dotyczące kształtowania się wskaźnika PKB na 1 mieszkańca oraz wskaźnika wydajności pracy przedstawiono na rys. 1.

Analiza wskaźników rozwoju regionalnego, przedstawionych na rys. 1, prowadzi do potwierdzenia tezy o istnieniu związku między poziomem rozwoju regionu a wydajnością pracy. Najniższym wskaźnikiem wydajności pracy (poniżej 80%) charakteryzują się województwa: lubelskie, podkarpackie, świętokrzyskie i podlaskie, czyli województwa o stosunkowo niskim poziomie rozwoju gospodarczego. Najwyższą z kolei wydajnością odznacza się woj. mazowieckie i dalej kolejno: dolnośląskie i śląskie, czyli regiony o stosunkowo wysokim poziomie rozwoju gospodarczego. Z kolei dla województw przeciętnie rozwijających się wydajność pracy przybiera różne wartości.

¹⁴ G. Gorzelak, *Polska polityka regionalna wobec zróżnicowań polskiej przestrzeni*, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych UW, „Studia Regionalne i Lokalne” 2000, nr 1, s. 38–42.

¹⁵ T. Czyż, *Zróżnicowanie regionalne Polski w układzie nowych województw*, [w:] *Zróżnicowanie społeczno-gospodarcze w nowym układzie terytorialnym Polski*, pod red. T. Czyż, „Biuletyn KPZK PAN” 2001, z. 197, s. 12–14.

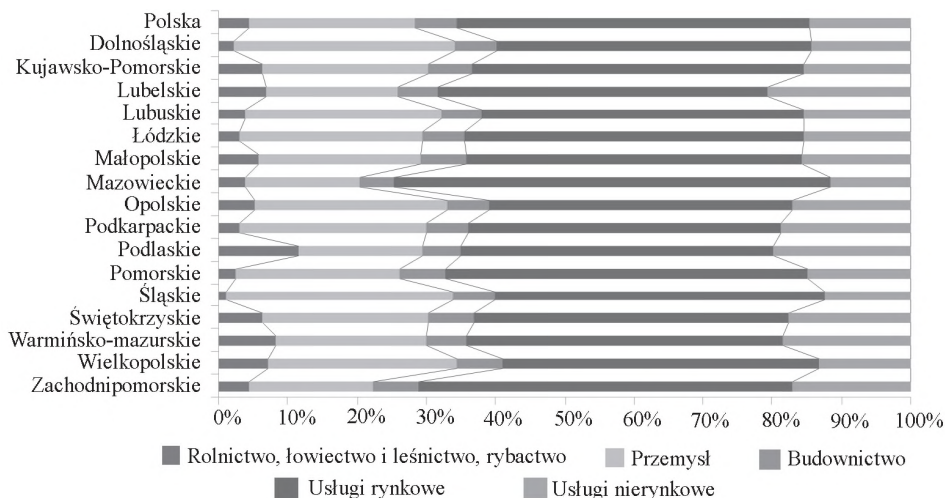

Rys.1. Wskaźniki rozwoju gospodarczego regionów w 2006 r. (ceny bieżące, Polska = 100%)
 Regional economic development rates in the year 2006 (current prices, Poland = 100%)
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Województw, GUS 2008,
 s. 84.

Struktura gospodarcza regionów stanowi swoisty układ relacji pomiędzy rolnictwem, usługami, przemysłem i budownictwem. Między strukturą gospodarczą (która może zostać określona na podstawie wartości dodanej brutto przypadającej na poszczególne rodzaje działalności) a poziomem rozwoju regionów oraz kształtowaniem się wskaźnika wydajności pracy istnieje związek korelacyjny.¹⁶ Kształtowanie się regionalnej struktury wartości dodanej brutto według województw w połączonych sekcjach PKD przedstawiono na rysunku 2.

Jak można zauważyć na rys. 2, im większy poziom rozwoju mierzony PKB *per capita* oraz im wyższy wskaźnik wydajności pracy (por. rys. 1), tym w strukturze gospodarczej większy jest udział usług i przemysłu, a mniejszy rolnictwa. W województwach słabo rozwiniętych pod względem gospodarczym, jak podlaskie, warmińsko-mazurskie czy lubelskie, udział rolnictwa w ogólnej strukturze wartości dodanej brutto jest wyższy od średniej krajowej, która wynosi 4,3%, a w przypadku województwa podlaskiego ponad dwa i pół raza większy. Przemysł odgrywa najważniejszą rolę w kształtowaniu regionalnej wartości dodanej brutto w województwie śląskim (32,8%), które jest również najmniej rolniczym regionem w Polsce (rolnictwo wytwarza tu tylko 1% wartości dodanej brutto). Z kolei usługi rynkowe dominują w województwie mazowieckim (63,2%). Poza tym wśród województw o stosunkowo wysokim poziomie rozwoju dość znaczącym udziałem rolnictwa w kształtowaniu struktury wartości dodanej brutto charakteryzuje się woj. wielkopolskie (7,1%).

¹⁶ *Ibidem*.

Rys. 2. Wartość dodana brutto według rodzajów działalności i województw w 2006 r. (ceny bieżące)

Gross added value according to kinds of activities and provinces in 2006 (current prices)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Województw, GUS 2008, s. 704.

Przedstawiona analiza struktur gospodarczych regionów wykazała, że w naszym kraju pod tym względem występują dość znaczące kontrasty. Polska na tym tle nie stanowi jednak wyjątku, ponieważ zasadnicze podłoże dysproporcji w poziomie rozwoju regionów ma właśnie charakter strukturalny.¹⁷ Szczególnie widocznie zaznacza się podział pomiędzy wschodnią i centralną a zachodnią częścią kraju. Regiony wschodnie oraz centralne obszary pozametropolitalne notują większy udział pracujących w pierwszej sekcji gospodarki (rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo; rybactwo) niż województwa zachodnie. Potwierdza się więc zjawisko przewagi w rozwoju gospodarczym zachodniej części Polski nad wschodnią. Pobudzenie rozwoju w poszczególnych regionach, głównie najsłabiej rozwiniętych, zależy od zmian w strukturze gospodarczej. Powinny one iść w kierunku maksymalnego wykorzystania dostępnych zasobów w najbardziej efektywnych, zyskownych sekcjach gospodarki, czyli właśnie w usługach. Zwiększenie roli usług, głównie rynkowych w gospodarce regionalnej determinuje przyspieszenie wzrostu gospodarczego. Rozwinięte usługi w regionach są bowiem, z jednej strony, wynikiem rozwoju gospodarczego oraz pochodną wzrostu dochodów mieszkańców regionu, a z drugiej – sektor usług sam przyczynia się do pobudzenia wzrostu gospodarki regionalnej.¹⁸

¹⁷ G. Gorzelak, *op. cit.*, s. 43.

¹⁸ K. Gawlikowska-Hueckel, S. Umiński, *Usługi*, [w:] *Polska regionów*,

Biorąc pod uwagę zaprezentowane rozważania, można stwierdzić, że w grupie województw charakteryzujących się stosunkowo nowoczesnymi strukturami gospodarczymi warunkującymi ich konkurencyjność i poziom rozwoju gospodarczego znajdują się¹⁹ mazowieckie, małopolskie, wielkopolskie, śląskie, dolnośląskie oraz pomorskie. Ich silna pozycja wynika z efektywności i wysokiego poziomu sektora produkcyjnego, potencjału zasobów ludzkich, a także z dobrze rozwiniętej infrastruktury. Z kolei najstabsze pod względem poziomu i efektywności rozwoju, a także poziomu życia są województwa z tzw. ściany wschodniej (podlaskie, lubelskie, podkarpackie i warmińsko-mazurskie) oraz województwo świętokrzyskie. Odznaczają się one niedorozwojem w dziedzinie usług i przemysłu, nisko efektywnym rolnictwem oraz słabą jakością kadrami. Zjawiskom tym towarzyszy jednocześnie niski poziom urbanizacji i zainteresowania kapitału zagranicznego tymi obszarami. Przemysł natomiast nadal pełni istotną rolę w gospodarce województwa wielkopolskiego i łódzkiego, Śląska, Dolnego Śląska i Opolszczyzny. Przemysł ten nie jest nowoczesny, odznacza się niskim poziomem konkurencyjności zarówno w skali krajowej jak i międzynarodowej. Szczególnie trudna jest sytuacja Śląska i ziemi łódzkiej, gdzie dominują tradycyjne gałęzie przemysłu w postaci hutnictwa i górnictwa oraz przemysłu włókienniczego.

Struktura gospodarcza nie tylko pozwala ocenić poziom rozwoju regionów, lecz także stanowi istotny czynnik zróżnicowań międzyregionalnych. Występowanie międzyregionalnych dysproporcji, różniących się jedynie skalą i stopniem, jest jednakże cechą charakterystyczną przestrzeni społeczno-gospodarczej każdego kraju. Ich ocena powinna stanowić punkt wyjścia wyznaczania celów polityki regionalnej państwa.

CZYNNIKI ZMIAN W STRUKTURZE GOSPODARCZEJ REGIONÓW W POLSCE Transformation factors in the Polish regional economic structure

Wraz z postępującym procesem globalizacji zjawisk ekonomicznych, przestrzennych i społecznych w gospodarkach krajów pojawiają się procesy, których rezultatem jest lepsze prosperowanie głównie regionów rozwiniętych. Funkcjonowanie regionów słabszych pod względem strukturalnym staje się jeszcze bardziej utrudnione, co prowadzi je do pozycji podporządkowania regionom silnym. Obecna sytuacja polskich regionów w szczególności z tzw. ściany wschod-

pod red. K. Gawlikowskiej-Hueckel i M. Dudkowskiego, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, „Polska Regionów” 2000, nr 10, s. 47–49.

¹⁹Za: S. K o r e n i k, *Dysproporcje w rozwoju regionów Polski – wybrane aspekty*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oscara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2003, s. 149–150.

niej oraz pozametropolitalnych obszarów centralnych wynika w dużej mierze z ich zapóźnienia strukturalnego oraz niezdolności do sprostanania wymaganiom, jakie stawia współczesna, otwarta gospodarka. Owe trudności mają swe korzenie jeszcze w dziedzictwie realnego socjalizmu.²⁰

Jednym ze wskaźników, który pozwala na dostrzeżenie zmian w postsocjalistycznych strukturach gospodarczych, jest napływ kapitału do regionów, w tym zagranicznego. Sukces gospodarczy regionów zależy bowiem w niemałym stopniu od ich zdolności do pozyskiwania i zatrzymywania mobilnego kapitału, nie tylko zagranicznego, ale również krajowego. Zdolność ta jest określana przez autorów, m.in. B. Domańskiego, jako „lepkosć” miejsca.²¹ Niektóre miejsca pod tym względem okazują się bardziej „lepkie” od pozostałych.

W warunkach gospodarki globalnej ma miejsce zaostrzająca się konkurencja „każdego z każdym”, co wymusza także na regionach rozwijanie zdolności do konkurowania. Owa zdolność polega na tworzeniu warunków zapewniających regionom możliwość rozwoju, z wykorzystaniem stosownych instrumentów, które pozwolą zrealizować wyznaczone cele na pożądanym poziomie. Największą szansę na włączenie się w globalną konkurencję mają regiony wielofunkcyjne, dysponujące stosunkowo nowoczesną strukturą gospodarczą. Inwestycje (krajowe i zagraniczne) niewątpliwie stanowią jeden z elementów wpływających na unowocześnienie regionalnych struktur gospodarczych oraz istotny czynnik konkurencyjności.

W roku 2007 napływ do Polski kapitału z tytułu zagranicznych inwestycji bezpośrednich osiągnął poziom 53 283,2 milionów złotych.²² Kierunki napływu kapitału w postaci rozmieszczenia w regionach spółek z udziałem kapitału zagranicznego przedstawiono na rys. 3.

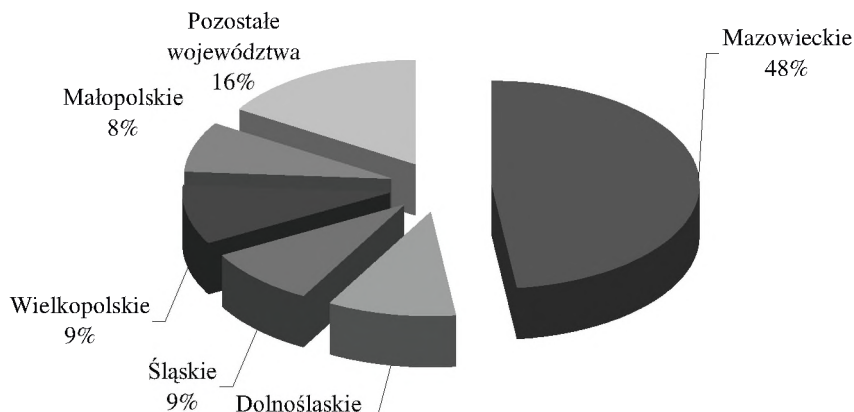
Jak widać na rysunku 3, stopień koncentracji kapitału zagranicznego w układzie regionalnym naszego kraju jest bardzo wysoki. Uwagę zwraca istotna zbieżność pomiędzy rozkładem zamożności regionów mierzonym PKB *per capita* a napływem kapitału zagranicznego. Tylko województwo mazowieckie (głównie Warszawa) skupia 48%, czyli prawie połowę napływającego do Polski kapitału zagranicznego. Nie jest to zjawisko zaskakujące, w 2007 roku bowiem co trzeci podmiot z udziałem kapitału zagranicznego (32% ogółu podmiotów) posiadał swoją siedzibę na terenie właśnie województwa mazowieckiego.²³ Kolej-

²⁰ G. Gorzelak, *op. cit.*, s. 42.

²¹ B. Domański, *Korporacje ponadnarodowe a miejsce (region)*, [w:] *Współczesne problemy i koncepcje teoretyczne badań przestrzenno-gospodarczych*, pod red. T. Czyż i M. Rogackiego, „Biuletyn KPZK PAN” 2005, z. 219, s. 135.

²² *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w Polsce w 2007 roku*, NBP, Warszawa 2009, s. 169.

²³ *Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w 2007 r.*, GUS 2008, s. 16.

Rys. 3. Struktura kapitału zagranicznego według województw w 2007 r. w podmiotach z udziałem kapitału zagranicznego (Polska = 100%)*

The structure of foreign capital according to provinces in 2007 in subjects with the participation of foreign capital (Poland = 100%)

*bez napływu kapitału zagranicznego do banków i instytucji ubezpieczeniowych.

Źródło: *Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w 2007 r.*, GUS 2008, s. 17.

ne 35,0% kapitału zagranicznego skupione zostało w czterech województwach: dolnośląskim, wielkopolskim, śląskim oraz małopolskim. W sumie w pięciu wymienionych województwach, gdzie znajdują się największe miasta Polski, skupione jest aż 84% ogółu kapitału zagranicznego, jaki napłynął do naszego kraju w 2007 roku. Udział pozostałych 11 województw jest w tym zakresie niewielki, a zgoła śladowy we wschodniej części kraju. Pewnym rozwiązaniem w tym zakresie, korzystnym dla regionów o słabszym zainteresowaniu ze strony inwestorów, wydaje się obserwowana tendencja coraz częstszych inwestycji typu „greenfield”²⁴, czyli działalności od podstaw. Może to wpłynąć na spadek zainteresowania zagranicznych inwestorów regionami wielkomiejskimi, spowodowany głównie poszukiwaniem nieco tańszych gruntów przeznaczonych pod budowę nowych zakładów w oddaleniu od największych i najdroższych skupisk miejskich. Wzrastająca liczba takich inwestycji wynika głównie ze zmniejszającej się liczby prywatyzowanych zakładów, które mogą być atrakcyjne dla zagranicznego kapitału, oraz w wyniku przybierającej na sile, coraz aktywniejszej działalności promocyjno-marketingowej prowadzonej przez władze regionalne. Nie oznacza to jednak, że inwestycje zaczną napływać do obszarów, które wcześniej nie stanowiły przedmiotu ich zainteresowania. W niewielkim procencie obejmą one

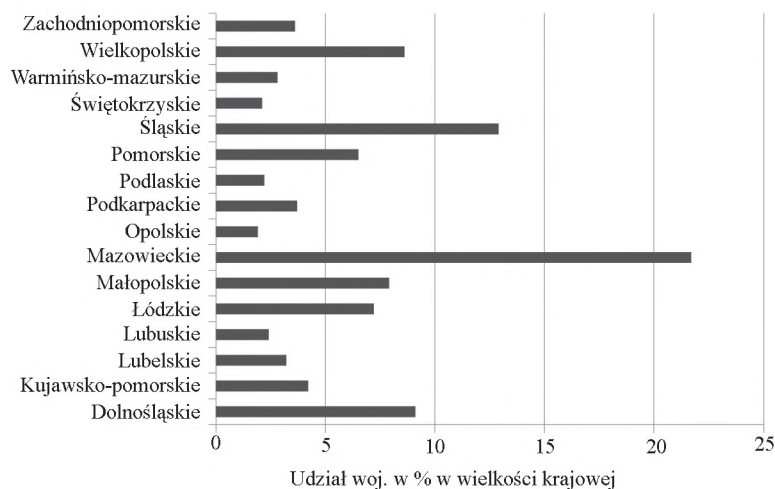
²⁴ *Polska regionów*, pod red. K. Gawlikowskiej-Hueckel i M. Dudkowskiego, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, „Polska Regionów” 2000, nr 10, s. 73.

te tereny, ale nadal przy wyborze miejsca prowadzenia działalności w większości przypadków będą one pomijane.

Nie podważając gospodarczego znaczenia inwestycji zagranicznych w zakresie unowocześniania struktur gospodarczych w regionach, należy zwrócić uwagę także na fakt, iż mogą one przynosić również negatywne skutki dla gospodarki. W kontekście rozwoju regionalnego stają się jednym z czynników pogłębiającym międzyregionalne zróżnicowanie. Koncentrując się w przeważającej mierze na obszarach już gospodarczo rozwiniętych, przyczyniają się do polaryzacji polskiej przestrzeni społeczno-gospodarczej.

Krajowe procesy inwestycyjne w regionach także przebiegają z różnym nasileniem, jednakże ich koncentracja nie jest aż tak daleko posunięta, jak w przypadku inwestycji zagranicznych. Za najprostszą miarę tych procesów można przyjąć udział regionów w krajowej wielkości nakładów inwestycyjnych, która w 2007 roku wyniosła 191 713,6 mln złotych.²⁵ Regionalne rozdysponowanie tej kwoty zostało zaprezentowane na rys. 4.

Jak można zauważyć na rys. 4, stopień koncentracji krajowych nakładów inwestycyjnych w porównaniu do bezpośrednich inwestycji nie jest wysoki. Pokrywa się jednak tendencja do dominacji pięciu wielkomiejskich województw w partycypacji w inwestycjach krajowych. Udział województwa mazowieckiego choć nadal najwyższy, w tym przypadku sięga 21,7%. Dla pozostałych czte-

Rys. 4. Inwestycje według województw w 2007 r. (ceny bieżące, Polska = 100%)

Investments according to provinces in 2007 (current prices, Poland = 100%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Województw, GUS 2008, s. 696.

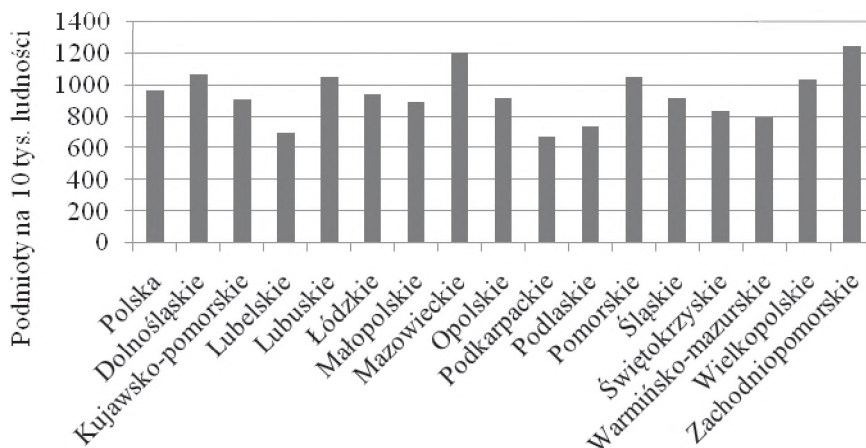
²⁵ Rocznik Statystyczny, GUS 2008, s. 655.

rech województw udziały wynoszą: śląskie 12,9%, dolnośląskie 9,1%, wielkopolskie 8,6% oraz małopolskie 7,9%. Razem wymienione województwa skupiają 60,2% ogółu nakładów inwestycyjnych kraju. Udział pozostałych województw jest wyraźnie niski, z wyjątkiem województwa łódzkiego, skupiającego 7,2% ogółu nakładów inwestycyjnych, i województwa pomorskiego, którego udział wynosi 6,5%.

Zmiany w regionalnych strukturach gospodarczych mogą następować nie tylko wskutek napływu inwestycji zewnętrznych, ale także w wyniku działalności niewielkich lokalnych firm, tworzących spójny system regionalnej przedsiębiorczości i składający się na trzon rozwoju endogennego. Lokalne przedsiębiorstwa stanowią swoistą przeciwwagę dla negatywnych skutków związanych z selektywną lokalizacją kapitału zagranicznego. Mają istotny wpływ na tworzenie dochodu regionalnego, stumulowanie zatrudnienia, przyczyniając się do przekształceń strukturalnych regionów, na których są zlokalizowane. Charakteryzują się bowiem stosunkowo dużą elastycznością w dostosowywaniu się do nowych warunków gospodarczych. Przedsiębiorczość coraz częściej jest uważana za podstawowy warunek rozwoju gospodarki i społeczeństwa oraz istotny czynnik osiągnięcia odpowiedniej pozycji konkurencyjnej w skali całej gospodarki. Regionalna przedsiębiorczość stanowi synonim sektora przedsiębiorstw. Rozumiana być może jako wewnątrzregionalna aktywność ekonomiczna ukierunkowana na tworzenie nowych przedsiębiorstw, czyli skłonność do założenia i prowadzenia własnej firmy. Do oceny stopnia koncentracji podmiotów gospodarczych na obszarze poszczególnych regionów można posłużyć się wskaźnikiem przedsiębiorczości. Opiera się on na liczbie podmiotów zarejestrowanych w systemie REGON w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców.²⁶ Na rys. 5 zaprezentowano regionalne rozmieszczenie podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w systemie REGON w przeliczeniu na 10 tys. ludności.

Analiza regionalnego kształtowania się wskaźnika przedsiębiorczości pozwala stwierdzić, że największą koncentracją podmiotów gospodarczych charakteryzują się województwa wielkomięskie oraz obszary regionów uprzemysłowionych, niekiedy ze sporym udziałem przemysłów tradycyjnych (np. przemysłu wydobywczego czy stoczniowego). Najwięcej podmiotów skupiają: woj. zachodniopomorskie (1245 podmiotów na 10 tys. ludności) oraz woj. mazowieckie (1209), a następnie cztery województwa, w których liczba podmiotów znajduje się w przedziale $< 1000, 1100 >$, to: dolnośląskie, lubuskie, pomorskie i wielkopolskie. Najmniej firm zlokalizowanych jest na obszarze województwa podkarpackiego, gdzie liczba podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 10 tys.

²⁶ H. Godlewska-Majkowska, *Atrakcyjność inwestycyjna polskich regionów – założenia i wstępne wyniki*, [w:] *Atrakcyjność inwestycyjna polskich regionów*, pod red. W. Szczęsnego, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2008, s. 29.

Rys. 5. Regionalny rozkład podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON w 2007 r. na 10 tys. ludności

Regional distribution of national economy subject registered in the REGON register in the year 2007 per the population of 10 000

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Województw, GUS 2008, s. 38, 711.

mieszkańców wynosi jedynie 677. W lubelskim sytuacja w tym zakresie również jest niekorzystna, jedynie 699 podmiotów gospodarki narodowej zostało tam zlokalizowanych.

Tak więc i w przypadku oceny stopnia koncentracji potencjału gospodarczego w regionach, mierzonego wskaźnikiem przedsiębiorczości, potwierdza się reguła zróżnicowań w strukturze gospodarczej kraju na niekorzyść regionów wschodnich.

WNIOSKI Conclusions

Przeprowadzona analiza struktur gospodarczych w regionach polskich prowadzi do kilku wniosków. Urynkowienie gospodarki polskiej, a także procesy związane ze współczesnymi megatrendami cywilizacyjnymi wymogły na polskich regionach wzmocnienie zdolności do konkurowania. W tym zakresie struktura gospodarcza regionów stała się jednym z wyznaczników określających te zdolności. Zmiany w strukturze działowo-gałęziowej, polegające przede wszystkim na zmniejszeniu zaangażowania pracujących w rolnictwie, a zwiększeniu zasobów pracy w tych sekcjach gospodarki, które są bardziej wydajne ekonomicznie, decydować będą o możliwości awansu regionów w rankingu poziomu

rozwoju. Regionami, które będą mogły włączyć się w budowę społeczeństwa informacyjnego i globalną konkurencję, są bowiem regiony wielofunkcyjne, o stosunkowo nowoczesnej strukturze gospodarczej. Z kolei regiony posiadające problemy strukturalne (tj. skupiające na swym obszarze przemysł wydobywczy czy obronny, z dużym odsetkiem ludności pracującej w rolnictwie itd.) w celu modernizacji swoich przestarzałych struktur gospodarczych wymagają wsparcia ze środków publicznych, w tym z funduszy strukturalnych UE. Bez tej pomocy nie będą mogły przełamać swojego zapóźnienia rozwojowego, co oznacza dalsze rozwarstwienie przestrzeni społeczno-ekonomicznej Polski i jej niską konkurencyjność w przestrzeni europejskiej.

SUMMARY

The article presents the relationship between economic structures in the Polish regions and their development processes. It defined what economic structure is and how it can be measured. Transformation conditioning factors in Polish regional economic structure were presented here as well. It was also demonstrated that appropriate formation of economic structures, mainly in branch cross section, constitutes an important determinant of success or failure in a given region working in the conditions of changes and increasing competition.